

- formation Series No 11: 26-36. Dept. of Lands and Survey. Wellington, New Zealand.
- Koridon, A. H. & A. Smit, 1972. Vestigingsmogelijkheden van bosplanten na uitzaai in bossen van de IJsselmeerpolders. Lelystad. Intern Rapport RIJP, 305. 17 pp.
- Mitchell, A. F., 1975. Three forest climbers. Ivy, Old Man's Beard and honeysuckle. Forestry commission Forest Record 102. HMSO. 23 pp.
- Popay, A. L., 1984. Prospects for the herbicidal control of Clematis vitalba. Information Series no. 11: 43-47. Dept. Lands and Survey. Wellington, New Zealand. 68 pp.
- Popay, A. L., 1986. Chemical control of clematis vitalba. Protect, Journal of the Noxious Plants Officers Institute 7 (3): 24-27.
- Ryan, C., 1985. Pests and problems. Old Man's Beard. Soil & Water 1985 (3): 13-17.
- Salisbury, E. J., 1952. Downs and Dunes. G. Bell and Sons, London. 152 pp.
- Sieber, M. & L. J. Kucera, 1980. On the stem anatomy of Clematis vitalba L. IAWA Bull 1 (1-2): 49-54.
- Weeda, E. J., R. Westra, Ch. Westra en T. Westra, 1985. Nederlandse Oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 1. I.V.N. 304 pp.
- West, C., 1987. Battling Old Man's Beard. New Zealand Gardener (4): 57-58.
- Westhof, V. & A. J. den Held, 1975. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme & Cie. Zutphen. 324 pp.

M. E. Mensink*, J. Tiemersma* en A. J. H. Willems**

Doelstellingen en beheersbeslissingen van particuliere boseigenaren

Particuliere boseigenaren bezitten 41 procent van het Nederlandse bos (CBS, 1985). Iedere eigenaar heeft zijn eigen opvattingen over het doel van zijn bezit en het bosbeheer dat wordt toegepast. Over het hoe en wat daarvan is echter weinig bekend. Welke zijn de doelstellingen van de eigenaren en hoe stemmen zij hun beheersbeslissingen daarop af?

Inhoud van het onderzoek

Onbekendheid met de opvattingen die boseigenaren hebben over het beheer van hun bezit vormde aanleiding tot een verkennend onderzoek naar de doelstellingen van de Nederlandse particuliere boseigenaren (verder eigenaren genoemd) en de vertaling van die doelstellingen in beheersbeslissingen.

Het onderzoek, uitgevoerd door Mensink en Tiemersma, heeft plaatsgehad in het kader van een afstudeervak vanuit de vakgroep Bosbouw van de Landbouwniversiteit Wageningen en de Directie Bos- en Landschapsbouw (BLB) van het Ministerie van LNV.

De volgende vragen stonden daarbij centraal:

- Welke doelstellingen hanteren de boseigenaren?
- In welke mate spelen doelstellingen een rol in de beheersbeslissingen van de eigenaren?
- Welke andere factoren zijn van invloed op deze beheersbeslissingen?

- Welke opvattingen hebben de eigenaren over de doelstelling en het in te vullen beheersaccent zoals verwoord in het Model Beheersplan 1986?

Daarnaast is aandacht besteed aan de mate waarin de doelstellingen van de eigenaren medebepalend zijn voor de boomsoortenkeuze, het dunnen en het moment van eindkap. Verder is gekeken welke andere informatie, opgedeeld in groeiplaats- en opstandsfactoren en randvoorwaarden, hierop van invloed is.

Onderzoeksmethode en enquête

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een enquête onder twintig particuliere boseigenaren met bezittingen tussen 50 en 250 ha (in verband met het te verwachten bedrijfsmatige karakter van deze bezittingen), verspreid over Nederland. Deze bezittingen zijn geselecteerd door de Nederlandse Vereniging van Boseigenaren uit het ledenbestand van de vereniging. De eigenaren nemen zelf de beheersbeslissingen op hun bezit. Allen hebben in elk geval houtproductie in hun doelstellingen staan. Bedrijven geheel gericht op natuur(beheer) maken dus geen onderdeel uit van de populatie.

Vanwege de statistisch gezien kleine groep respondenten en de kwalitatieve aard van de onderzochte begrippen mogen de conclusies slechts als signalen gelezen worden. Zij gelden alleen voor bezittingen soortgelijk aan die van de geïnterviewden. In verband met de leesbaarheid zijn zij echter als algemeen geldend verwoord.

* Student bosbouw L.U.W.

** Beleidsmedewerker Directie Bos- en Landschapsbouw, Ministerie van LNV

De enquête is opgesteld volgens de methode van Emans (1986), waarin een probleemstelling systematisch wordt ontleed in steeds kleinere deelproblemen totdat er uiteindelijk concrete vragen overblijven. De via de enquête verzamelde gegevens zijn door middel van typologieën (kenschetsen van de gegeven antwoorden per vraag) verwerkt tot resultaten (zie kader als voorbeeld). Het proces van de besluitvorming komt hierbij niet aan de orde. De resultaten zijn uitvoerig beschreven in de scriptie (Mensink & Tiersma, 1990).

Wat betreft de doelstellingvraag is als ingang de doelstelling en het beheersacient uit het Model beheersplan 1986 gekozen. Uit de interviews bleek echter dat de eigenaren hun doelstellingen op een andere wijze verwoorden. Een volledig open vraagstelling ten aanzien van de doelstellingen in verband met de objectiviteit zou vermoedelijk ten koste zijn gegaan van de vergelijkbaarheid van de antwoorden. De vragen naar welke informatie bepalend is bij de beslissingen, zijn gesteld via zogenaamde respondentkaarten. Aan eigenaren werden lijsten voorgelegd met daarop verschillende potentiële beïnvloedingsfactoren. Deze methodiek kan van invloed zijn geweest op de eigen inbreng van de eigenaren en de door hen gegeven antwoorden. Op grond van de gegeven antwoorden, gestaafd met voorbeelden uit de praktijk, lijken de in het onderzoek getrokken conclusies ten aanzien van de informatie gerechtvaardigd. Controle in het veld is in verband met de beperkte tijd niet mogelijk geweest.

Conclusies

Het hanteren van doelstellingen suggereert een rationele en bedrijfsmatige benadering van het bosbezit: doelstellingen worden helder en eenvoudig geformuleerd, de termijn van realisatie wordt aangegeven, zonodig wordt een vertaling naar lager gelegen niveaus opgesteld en voor het bereiken ervan worden criteria vastgelegd; gedurende het proces vindt er monitoring plaats en aan de hand van periodieke evaluaties vindt er eventueel

Een voorbeeld van een typologie (gedeeltelijk)

In deze typologie wordt gekeken naar de relatie tussen beheersmaatregelen en doelstellingen. Er wordt gevraagd naar de wijze waarop de eigenaar beheersbeslissingen neemt.

Welke relatie is er tussen juist deze boomsoortenkeus en uw doelstellingen?

Typologie:

Douglas wordt door de betreffende respondenten gekozen omdat zij van deze soort, gezien de potentie van de bodem, de hoogste productieverwachtingen hebben. Daarnaast speelt mee dat men verwacht dat douglas een goede kwaliteit hout kan opleveren en een vrij goede prijs zal gaan opleveren. Douglas wordt gezien als een houtproductiesoort bij uitstek.

Lariks wordt ook gekozen om de verwachte houtproductie; deze soort kan een goede kwaliteit hout opleveren. In enkele gevallen wordt lariks gekozen in verband met de variatie in de huidige boomsoortensamenstelling.

Grove den wordt door de respondenten gekozen omdat deze soort op armere bodems nog de beste productie levert en groeit waar andere soorten niet kunnen groeien. Twee respondenten kiezen deze soort mede omdat hij past in het huidige landschap. Eén respondent noemt het zorgen voor variatie als reden voor het kiezen van deze soort.

Fijnspar wordt gekozen op grond van financiële overwegingen. De respondenten verwachten dat deze soort op de voor deze soort geschikte gronden de hoogst mogelijke opbrengst levert. Bij som-

mige respondenten wordt deze soort ook gekozen in verband met de variatie.

Eik wordt gekozen op grond van de mogelijkheden van de groeiplaats (zuurgraad), de verwachting dat zwaar eikehout op termijn veel zal gaan opbrengen en uit landschappelijke overwegingen.

Beuk wordt gekozen omdat het past in het betreffende landschap, om de beukenlanen in stand te houden en uit oogpunt van variatie. *Populier* wordt gekozen vanwege de subsidie en het feit dat men een hoge productie verwacht.

Am. eik, Abies grandis, es en Tsuga worden alleen op grond van landschappelijke overwegingen gekozen.

Concluderend ziet men dat soorten op grond van twee overwegingen gekozen worden: de geschiktheid voor de houtproductie (gegeven de bodem) en landschappelijke overwegingen; het passen van de soort binnen het landschap en het feit dat de soort bijdraagt aan variatie in het huidige landschap.

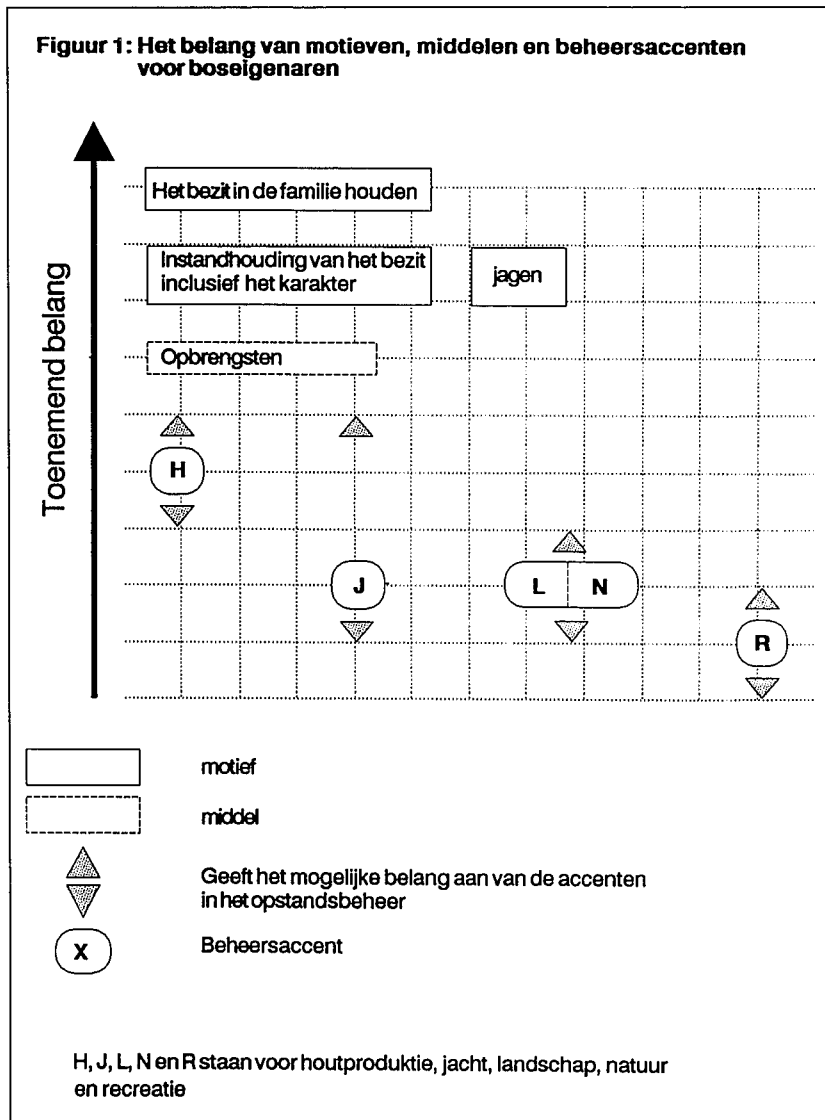
De houtproductiedoelstelling wordt voornamelijk uitgewerkt in de soorten douglas, lariks, grove den, fijnspar en populier. Deze overweging weegt duidelijk zwaarder dan de landschappelijke overweging, zie ook 4.1.a. De landschappelijke overweging wordt voornamelijk uitgewerkt in Amerikaanse eik, *Abies grandis*, *es* en *Tsuga*, beuk en eik. Wel wordt aangegeven dat ook de keuze van de "productiesoorten" kan leiden tot een gewenste variatie.

eel bijstelling plaats. De eigenaren handelen echter niet op deze manier. Zij hanteren doelstellingen die wellicht het beste omschreven kunnen worden als motieven (zie fig. 1). Heel hun bosbouwkundig handelen wordt door die motieven bepaald. Dit gebeurt echter niet expliciet, zoals bij een bedrijfsmatige benadering verwacht mag worden, maar impliciet op basis van wat genoemd wordt ervaring.

Centraal staat daarbij het bezit in de familie te houden en op een iets lager plan de instandhouding van het bezit en het karakter ervan. De jacht als motief is vooral van belang voor die eigenaren die zelf jagen. Voor hen is jacht soms ook een onderdeel van het karakter van het bezit.

Om de bezitsinstandhouding te realiseren zijn middelen nodig. De financiële middelen komen onder meer uit de houtopbrengst en de jacht. Op opstandsniveau is de invloed merkbaar van aspecten die in het onderzoek doelstellingen genoemd zijn: houtproductie, landschap, natuur, recreatie en jacht. Dat daarbij een beheer op opstandsniveau uitgevoerd moet worden dat gericht is op houtproductie of landschap is evident. Het gaat immers om de inkomsten, het bewaren van het karakter van het bosbezit en het instandhouden en binnen de familie houden van het bezit. Het beheer gericht op houtproductie wordt geconcretiseerd in de keuze van boomsoorten, het dunnen en het uitvoeren van eindkap. Voor zover de houtproductie keuzemogelijkheden openlaat worden deze gestuurd door de "landschappelijke doelstelling". Maatregelen betreffende de jacht worden door degenen die zelf jagen, genomen in verband met het belang van de jacht, door de anderen vanwege de eruit voortvloeiende inkomsten. Natuur wordt niet als een aparte doelstelling gezien, maar is gelijk aan of een onderdeel van landschap. Recreatie tenslotte is in het beheer niet van belang. Het bos is opengesteld vanwege de openstellingsbijdrage en de Natuurschoonwet en niet vanuit de inspanningen voor de recreant zelf. Wel zijn er eigenaren die voor een deel van hun inkomsten afhankelijk zijn van de

Figuur 1: Het belang van motieven, middelen en beheersaccenten voor boseigenaren

Bron: Naar Mensink & Tiemersma, 1990.

recreatie (campings) en daar dan ook concrete maatregelen voor nemen. Met betrekking tot de van invloed zijnde informatie op beheersbeslissingen laat men bij de boomsoortenkeuze soms een (door anderen uitgevoerd) grondonderzoek en de huidige kwaliteit van de opstanden bepalend zijn. Ook maakt(e) men bewust gebruik van voorlichting door de overheid. Verder let men op de productieverwachting van de soorten en op de bijdrage aan de landschappelijke variatie.

Bij dunningen zijn naast houtproductie

soms landschappelijke, op de jacht gerichte of "(anti-)recreatieve" overwegingen van belang. Het laatste betreft het dichthouden van de randen om het bezit af te schermen en ontoegankelijk te houden. Eigenaren die jagen houden bij het dunnen rekening met rust en dekking voor het wild.

Bij de eindkap houden de eigenaren vaak rekening met de kleinschaligheid. De voor het bezit karakteristieke oudere opstanden worden zo lang mogelijk gehandhaafd.

Er worden nauwelijks voorraad- en bijgroeimetingen gedaan. De dunnin-

■ *Opvallende eik te midden van verjonging.*

■ *Combinatie van ouder productiebos en ondergroei levert aantrekkelijk bosbeeld op.*

gen en de eindkap worden grotendeels op grond van ervaring uitgevoerd. Ervaring moet hierbij gezien worden als: traditioneel handelen waarbij de relevante factoren niet expliciet worden gemaakt. Als een opstand op grond van ervaring kaprij wordt geacht, bepaalt de prijs die men er voor kan krijgen het precieze moment.

De voor het beheer benodigde ervaring wordt door de eigenaren op peil gehouden met informatie die zij halen uit de contacten met andere boscigenaren en door het lezen van tijdschriften. Contacten met andere eigenaren vinden plaats tijdens excursies, van verenigingen als de NVBE, de KNBV en de NVLE, in bosgroepen en in de eigen kennissenkring. De boscigenaren blijken de voor hen relevante informatie te halen uit met name Bosbouwvoorlichting en de Landeigenaar en in mindere mate uit het Boomblad en het NBT.

Uit de interviews bleek overduidelijk dat een groot deel van de responden-

■ *Opbrengsten uit de houtproductie zijn belangrijk voor de boscigenaar.*

ten in de praktijk niet met de in het Model 1986 door hen geformuleerde doelstelling werkt. Door enkele eigenaren werd opgemerkt dat dit een papieren doelstelling is. Zij past niet bij de wijze waarop een particuliere boscigenaar denkt, betekenis toekent aan zijn bezit en handelt. Bepalend voor de respondenten is hun motief "Instandhouding van het bezit en het karakter ervan". De door de overheid onderscheiden doelstellingen houtproductie, natuur, recreatie, landschap, maar ook jacht zijn voor de eigenaar accenten in het opstandsbeheer. Zij dienen de realisatie van de motieven.

Tot slot

Een onderzoek als dit roept weer vele nieuwe vragen op. Er zou verder onderzocht kunnen worden wat het bedrijfseconomisch resultaat is van beslissingen genomen op grond van de ervaring zoals de boscigenaar die hanteert. Daarnaast kan getoetst worden wat de resultaten van deze vorm van beheer zijn voor instandhouding en ontwikkeling van natuur-, landschap- en recreatiewaarde. Uit het onderzoek blijkt dat boscigenaren streven naar instandhouding van het karakter van hun bezit, naar niet te grootschalige ingrepen en, zeker als zij zelf jagen, naar afwisseling en beschutting: een set "doelstellingen" die anders is dan die ten grondslag ligt aan het Nederlandse bosbeleid. De vraag rijst in hoeverre dat wat boscigenaren nu realiseren of handhaven afwijkt van de wensen die de overheid ten aanzien van het (particuliere) bos heeft.

Literatuur

- CBS, 1985. De Nederlandse bosstatistiek deel 1: de oppervlakte bos 1980-1983. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij/CBS Publications.
- Emans, B. 1986. Interviewen Theorie, techniek en training, 2e druk. Groningen, Wolters-Noordhoff.
- Mensink, M. E. en J. Tiemersma, 1990. Doelstellingen en andere factoren die van invloed zijn op de beheersbeslissingen van particuliere boscigenaren. Wageningen, Vakgroep Bosbouw Landbouwniversiteit Wageningen.